

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 364

**Polityka rodzinna w Polsce
z perspektywy wybranych aspektów
polityki społecznej i ekonomii**

Doświadczenia innych państw europejskich

Redaktorzy naukowci

Adam Kubów

Joanna Szczepaniak-Sienniak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Teresa Zielińska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Dorota Pitulec

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-498-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Część 1. Uwarunkowania polityki rodzinnej w Polsce – wybrane konteksty polityki społecznej i ekonomii

---

Ewa Cichowicz: Uwarunkowania przeobrażeń polityki rodzinnej – wybrane przykłady oraz propozycje kierunków zmian w zakresie wsparcia rodzin	11
Adam Kubów: Znaczenie świadczeń rodzinnych w kształtowaniu poziomu życia rodziny.....	26
Ilona Błaszczak-Przybycińska: Wartość pracy domowej – wycena empiryczna na podstawie ogólnopolskiego badania budżetu czasu ludności	44
Marta Marszałek: Rola kobiet i mężczyzn w tworzeniu nierynkowej produkcji gospodarstw domowych – rekomendacje dla polityki rodzinnej	60
Arkadiusz Durasiewicz: Analiza ekonometryczna wybranych parametrów polityki rodzinnej w Polsce	73
Małgorzata Wróbel: Modele dzietności względem zmiennych rynku pracy w miastach 100-tysięcznych i większych w pierwszej dekadzie XXI wieku	96
Izabela Buchowicz: Wspólny cel polityki edukacyjnej i polityki rodzinnej w Polsce.....	113
Anna Zachorowska-Mazurkiewicz: Teoria ekonomii i polityka ekonomiczna a opieka – wzajemne relacje i implikacje dla polityki rodzinnej.....	127

Część 2. Z doświadczeń innych krajów europejskich – wnioski dla polityki rodzinnej w Polsce

---

Anna Ciepielewska-Kowalik: Współczesne przemiany europejskich modeli opieki nad dziećmi a model polski (na przykładzie zmian w latach 2007-2012).....	145
Paweł Łuczak: Związki polityki makroekonomicznej i polityki społecznej w zakresie opieki długoterminowej w Republice Czeskiej	160
Wojciech Nowiak: Współczesne wyzwania demograficzne a norweska polityka wobec osób starszych – wnioski w kontekście polskiej polityki rodzinnej.....	176

Summaries

Part 1. Determinants of family policy in Poland – chosen contexts of social policy and economics

---

Ewa Cichowicz: Determinants of transformation of family policy – some examples and suggestions for the direction of changes in the public support for families	25
Adam Kubów: The importance of family benefits in shaping the level of family life.....	43
Ilona Błaszczak-Przybycińska: Monetary value of housework – empirical estimation based on time use survey in Poland	59
Marta Marszałek: The role of women and men in the creation of non-market production of households – recommendations for family policy	72
Arkadiusz Durasiewicz: Econometric analysis of selected parameters of family policy in Poland.....	95
Małgorzata Wróbel: Fertility models in relation to variables of the labour market in Polish cities of 100 thousand and more inhabitants in the first decade of the 21 st century	112
Izabela Buchowicz: Common task of educational policy and family policy in Poland	126
Anna Zachorowska-Mazurkiewicz: Economic theory and economic policy vs. care – mutual relationships and implications for family policy.....	141

Part 2. From the experience of other European countries – proposals for family policy in Poland

---

Anna Ciepiewska-Kowalik: Current transformations of European child-care models vs. Polish model (on the example of changes in the years 2007-2012).....	159
Paweł Łuczak: Relations between macroeconomic policy and social policy as regards long-term care in the Czech Republic	175
Wojciech Nowiak: Current demographic challenges vs. Norwegian policy towards elderly people – conclusions in the context of Polish family policy	196

Ilona Błaszczak-Przybycińska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

WARTOŚĆ PRACY DOMOWEJ – WYCENA EMPIRYCZNA NA PODSTAWIE OGÓLNOPOLSKIEGO BADANIA BUDŻETU CZASU LUDNOŚCI

Streszczenie: W tekście zaprezentowano wyniki wyceny pracy domowej w Polsce w 2012 r. Wycenę wykonano, stosując metodę stawek rynkowych. Empiryczna wycena produkcji wykonywanej w gospodarstwach domowych stanowi ważny problem. Zgodnie z zaleceniami Eurostatu, satelitarne rachunki produkcji domowej będą stałym elementem systemu statystyki społecznej. Regularne wyceny pracy domowej, wykonywane w ramach rachunków produkcji domowej, mogłyby pomóc udoskonalić politykę społeczną w różnych krajach i uzmysłowić ludziom istnienie tego problemu.

Słowa kluczowe: gospodarstwo domowe, produkcja domowa, praca domowa.

DOI: 10.15611/pn.2014.364.03

1. Wstęp

Określenie wartości pracy domowej jest ważnym zagadnieniem w kontekście polityki rodzinnej. Rozpoznanie determinant wartości pracy domowej może być przydatne do określenia obciążenia pracą domową poszczególnych członków gospodarstwa domowego na różnych etapach cyklu życia rodziny.

Nieodpłatną pracę w gospodarstwie domowym można określić jako „działalność ekonomiczną, mającą na celu zaspokajanie potrzeb bytowych członków gospodarstwa, stworzenie każdemu z nich optymalnych warunków rozwoju i regeneracji sił fizycznych i psychicznych”¹.

---

¹ A. Olędzka, *Kobieta, budżet czasu, praca wielozmianowa*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1975, s. 7.

2. Wycena pracy domowej w badaniach światowych

Wartość nieodpłatnej pracy wykonywanej na rzecz własnego gospodarstwa domowego dostrzegano już od dawna. Za pierwszą wycenę wartości pracy domowej na świecie przyjmuje się badanie W.C. Mitchella dla danych USA z 1919 r., gdzie oszacowanie wykonano na podstawie ówczesnych stawek wynagrodzeń płatnej pomocy domowej. Tę samą metodę wyceny zastosował w 1929 r. E. Lindhall dla danych szwedzkich oraz S. Kuznetz dla danych amerykańskich. Wartość nieodpłatnej pracy w gospodarstwie domowym próbowano także wycenić, opierając się na przeciętnych kosztach utrzymania osób w jednostkach instytucjonalnych (domach dziecka, domach opieki społecznej). Metodę tę wykorzystał C. Clark w Wielkiej Brytanii, dokonując szacunku w 1956 r.².

Począwszy od lat 60. XX wieku, wraz z rozwojem statystyki publicznej i początkiem nowoczesnych badań reprezentacyjnych w ramach statystyki społecznej, do monetarnych oszacowań wartości nieodpłatnej pracy domowej zaczęto wykorzystywać metody oparte na nakładach czasu. W stosowanej do wyceny metodzie kosztów alternatywnych oraz metodzie stawek rynkowych wykorzystywano kategorię czasu przeznaczanego na wykonywanie prac domowych. Stosowanie tej metody wymaga sięgnięcia do bogatego i zróżnicowanego materiału źródłowego. Znaną wyceną, na której wzorowano także studia nad wartością pracy domowej w Polsce przeprowadzone w latach 80. XX wieku, były propozycje W. Nodhaua i J. Tobina³. Metodę kosztów alternatywnych i metodę stawek rynkowych wykorzystywali także: I.A.H. Sirageldin, K.E. Walker, W.H. Gauger, M. Weindrobe, wykonując szacunki dla danych amerykańskich⁴.

Wymienione oszacowania wartości pracy domowej, wykonane za pomocą zróżnicowanych metod, nie dają porównywalnych wyników. Niektóre z nich przeprowadzone były jedynie dla wybranych typów gospodarstw domowych. Jednak zgodnie z zestawieniem wyników tych wycen wykonanych przez O. Hawrylyshyn, gdzie zostały one przekalkulowane według ówczesnych struktur demograficznych gospodarstw domowych w poszczególnych krajach i ukazane w relacji do produktu narodowego brutto (GDP), okazało się, że wartość ta jest niezwykle wysoka. Niezależnie od kraju, roku badania czy też przyjętej metody wyceny wartość pracy wykonywanej w gospodarstwach domowych w poszczególnych krajach stanowiła – w wymienionych badaniach – nie mniej niż 28%, a nawet 45% w relacji do GDP. Podobne wnioski przedstawiła także L. Goldschmidt-Clermont, dokonując zestawienia

---

² O. Hawrylyshyn, *The Value of Household Services: A Survey of Empirical Estimates*, "The Review of Income and Wealth" 1976, no. 22, s. 101-131.

³ W. Nordhaus, J. Tobin, *Is Growth Obsolete?*, [w:] *Economic Growth*, NBER, New York 1972; L. Szczerbińska, *Wycena pracy gospodarstw domowych*, „Z Prac ZBSE”, z. 118, GUS, Warszawa 1980; L. Szczerbińska, *Wartość pracy gospodarstw domowych w Polsce w 1983 r.*, „Z Prac ZBSE”, GUS, Warszawa 1986.

⁴ O. Hawrylyshyn, wyd. cyt.

74 wycen pracy domowej wykonanych w różnych krajach na przestrzeni 60 lat (1921-1981)⁵. Choć w różnych oszacowaniach posługiwano się różnymi sposobami wyceny, wartość pracy domowej w gospodarce narodowej pozostaje niezwykle wysoka.

We współczesnej statystyce społecznej zagadnienie wartościowego ujęcia pracy domowej nabiera nowego znaczenia. W ostatnich latach w ramach Eurostatu podjęto prace nakierowane na utworzenie pełnej sekwencji rachunków produkcji domowej, które docelowo mają być realizowane jako rachunki odrębne, ale zgodne co do koncepcji z podstawowymi rachunkami narodowymi⁶. Rachunki te, zwane satelitarnymi rachunkami produkcji domowej, będą zharmonizowane w ramach statystyki europejskiej. Wstępne propozycje rachunku produkcji domowej wykonano w Finlandii, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii.

Wycenę pracy domowej, zgodną z propozycjami Eurostatu, wykonano także dla danych polskich⁷. Nowe możliwości w zakresie wykorzystania danych do wyceny pojawiły się wraz z przejściem gospodarki na tory rynkowe. Możliwe stało się pozyskanie danych empirycznych w obszarze rynkowych stawek wynagrodzeń w miejsce stosowanych dawniej – w wycenach prowadzonych w Polsce w latach 80. XX wieku – stawek wynagrodzeń uzyskiwanych na podstawie obowiązujących urzędowych taryfikatorów płac. Do wyceny wykorzystano ogólnopolskie badanie budżetu czasu ludności 2003/2004, będące źródłem danych o nakładzie czasu na wykonywanie prac domowych według ich rodzaju i przeprowadzone na próbie liczącej ponad 20 tys. respondentów. Było ono pierwszym w Polsce badaniem budżetów czasu zharmonizowanym z badaniami europejskimi. Wykorzystanie takiego źródła informacji daje duże możliwości w zakresie przeprowadzania analiz porównywalnych na poziomie międzynarodowym, w szczególności w ramach krajów europejskich.

Globalna wartość pracy domowej wykonanej w Polsce w 2004 r., oszacowana na podstawie wymienionych źródeł danych, wynosiła 265,7 mld zł, co stanowiło 28,8% w relacji do produktu krajowego brutto.

3. Postrzeganie i ocena prac domowych w społeczeństwie

Mimo że praca na rzecz własnego gospodarstwa domowego ma istotną wartość, w odbiorze społecznym nie jest ona wysoko oceniana. Wśród przyczyn niskiej rangi społecznej tej pracy można wskazać to, że w przeciwieństwie do większości prac

---

⁵ L. Goldschmidt-Clermont, *Unpaid Work in the Household: A Review of Economic Evaluation Methods*, International Labour Office, Geneva 1982.

⁶ *Proposal for a Satellite Account of Household Production*, Eurostat Working Papers, 9/1999/A4/11, Eurostat, 1999; *Household Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts*, Eurostat, 2003.

⁷ I. Błaszczak-Przybycińska, *Wycena pracy własnej gospodarstw domowych na podstawie badania budżetu czasu*, [w:] *Budżet czasu ludności 1 VI 2003-31 V 2004*, GUS, Warszawa 2005; I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja gospodarstw domowych jako czynnik dochodotwórczy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008.

zawodowych prace domowe nie wymagają żadnych formalnych kwalifikacji, a przede wszystkim są nieodpłatne⁸. „Praca domowa, wykonywanie obowiązków związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego, wychowaniem dzieci, oszczędzaniem na usługach, jest pracą mającą wyraźne cechy charakterystyczne. Przede wszystkim jest wykonywana stale, ma charakter powtarzalny, nie ma wyznaczonych godzin. Jest jednak nie tylko »niekończąca się«, ale jest także »niewidzialna«, zdegradowana, nisko wartościowana. [...] Praca ta traktowana jest jako praca nieproduktywna”⁹.

Wskazać można, że jedną z przyczyn opinii o niskiej wartości pracy domowej jest fakt, że efekty pracy domowej nie są w szczególności widoczne, gdy prace domowe są wykonywane regularnie. Tradycyjnie większość prac domowych postrzegana jest jako obowiązek kobiet.

Niską ocenę pracy domowej potwierdzają wyniki badań statystycznych. W podjętej próbie subiektywnej oceny wartości prac wykonywanych na rzecz własnego gospodarstwa domowego, przeprowadzonej w ramach pilotażowego badania budżetów czasu ludności w 1996 r., respondenci podawali wyjątkowo niskie kwoty pieniężne¹⁰. W odpowiedzi na pytanie o wartość tych prac w kontekście zaoszczędzonych wydatków na odpowiadające usługi rynkowe wielu respondentów wprost twierdziło, że „przecież to nic niewarte, bo za to się nie płaci”.

Wykonywanie prac domowych jest bardzo obciążające, szczególnie trudne dla kobiet posiadających dzieci i aktywnych na rynku pracy. Dlatego dochodzić może do niewystarczającej – ze względu na brak czasu i sił – pracy na rzecz własnego gospodarstwa domowego.

Wśród najczęstszych negatywnych skutków takich zaniedbań wskazać można na zaniedbania w opiece nad dziećmi. Skutkiem tego są liczne wypadki, urazy, poparzenia, zatrucia. Jak wskazują statystyki z zakresu zdrowia, skala tych zjawisk jest bardzo duża¹¹. Zaniedbania w wychowaniu i opiece nad dziećmi, wynikające z braku czasu, prowadzą często do problemów z nauką, popadania dzieci i młodzieży w nieodpowiednie towarzystwo, uzależnień, przestępczości wśród nieletnich. Nie sposób również nie zauważyć skutków długofalowych w postaci chorób związanych m.in. z nieodpowiednim odżywianiem dzieci poza domem (poza kontrolą rodziców) i chorób wynikających z niskiego poziomu higieny życia.

Tak więc praca wykonywana na rzecz gospodarstwa domowego powinna być realizowana w określonym wymiarze. Zapewnione są wtedy odpowiednie warunki

---

⁸ A. Titkow, D. Duch-Krzysztosek, B. Budrowska, *Nieodpłatna praca kobiet. Mity, realia, perspektywy*, Wydawnictwo IFiS i PAN, Warszawa, 2004, s. 128.

⁹ A. Karwińska, *Sprawiedliwa nierówność? Sytuacja kobiet w społeczeństwie i gospodarce w Polsce w początkach XXI wieku*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Aspekty społeczne*, Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii, Rzeszów 2003-2004, s. 136.

¹⁰ I. Błaszczak-Przybycińska, *Zajęcia domowe w dobowym budżecie czasu*, „Wiadomości Statystyczne” 1999, nr 7, s. 30-39.

¹¹ *Dzieci w Polsce. Dane, liczby, statystyki*, Polski Komitet Narodowy UNICEF, Warszawa 2013, s. 52-57.

rozwoju dla członków gospodarstwa domowego i harmonijnego rozwoju młodego pokolenia.

Członkowie gospodarstw domowych często odczuwają przeciążenie pracą domową i niską satysfakcję z jej wykonywania¹². W tej sytuacji część tej pracy mogłaby być zastąpiona usługami zewnętrznymi. W praktyce jednak większość prac wykonywana jest wewnątrz gospodarstw domowych m.in. ze względu na: brak możliwości finansowych korzystania z płatnych usług zewnętrznych zastępujących prace domowe, nierozwinięty sektor usług, przeszkody organizacyjne czy tradycję pokoleniową.

4. Empiryczna wycena pracy domowej w Polsce w 2012 roku

W prowadzonych od wielu lat podstawowych rachunkach narodowych znaczna część produkcji wykonywana w gospodarstwach domowych nie jest uwzględniana. Jest to efekt ustaleń dotyczących metodologii szacunku, przyjętych przy uzgadnianiu finalnej konstrukcji systemu rachunków narodowych (*System of National Accounts* – SNA) oraz europejskiego systemu rachunków narodowych (*European System of Accounts* – ESA). W ramach poczynionych tam ustaleń przyjęto np., że w rachunkach narodowych uwzględniona będzie kategoria produktów żywnościowych uzyskiwanych z własnej działki w gospodarstwach domowych rolników i przeznaczonych na własne spożycie, a jednocześnie wykluczono produkcję żywności wykonywaną na działkach pracowniczych przez osoby niezwiązane z rolnictwem. Zważywszy na dużą liczbę działek pracowniczych i istnienie innego typu działalności o podobnym charakterze, stwierdzić można, że pominięto dużą wartość produkcji. To samo dotyczy takich prac wykonywanych w gospodarstwach domowych, jak robienie przetworów, produkcja i naprawa odzieży, naprawa urządzeń i sprzętu gospodarstwa domowego, prace opiekuńcze itp. Bardzo ważne jest ujęcie – w ramach rachunków o charakterze narodowym – prac związanych z tworzeniem majątku gospodarstw domowych, jak np. budowa, rozbudowa i remont domu we własnym zakresie. Problem ten dostrzegany jest zarówno przez ekonomistów, jak i polityków, którzy zgodnie uznają, że pomijanie takich agregatów w rachunkach narodowych powoduje istotne zniekształcenie mierników makroekonomicznych¹³.

Jedną z przyczyn, że tak duże agregaty nie znalazły odzwierciedlenia w prowadzonej sprawozdawczości statystycznej, pozostają problemy metodologiczne w szacowaniu tych wielkości. Pierwszym istotnym problemem do rozstrzygnięcia jest wybór metody szacunku pomiędzy metodą nakładu a metodą wyniku. Zwolennicy metody opartej na wyniku wskazują, że przyjęcie tej metody do szacowania wartości nieodpłatnej produkcji wykonywanej w gospodarstwach domowych byłoby zgodne z koncepcją SNA. W przedstawionych eksperymentalnych rachunkach wykonanych

¹² T. Słaby, *Czas miarą dobrobytu*, „Wiadomości Statystyczne” 1992, nr 9, s. 9-10.

¹³ J.E. Stiglitz, A. Sen, J.P. Fitoussi, *Błąd pomiaru. Dlaczego PKB nie wystarczy*, PTE, Warszawa 2013; J.E. Stiglitz, A. Sen, J.P. Fitoussi, *Report by the Comission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, 2010, www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.

dla Wielkiej Brytanii proponują np. wycenę usług pralniczych wykonywanych w gospodarstwie domowym na podstawie wyników prowadzonego od wielu lat badania dającego informację o średniej liczbie kilogramów wypranej bielizny. Autorzy jednak przyznają, że w przypadku prac domowych trudno jest czasem zdefiniować wynik produkcji, a tym bardziej dokonać pomiaru tego wyniku. Trudność taka pojawia się np. przy próbie zdefiniowania wyniku sprzątnięcia czy prac opiekuńczych¹⁴.

Więcej zwolenników ma metoda nakładów. Produkcja domowa jest tu wyceniana poprzez nakład pracy, konsumpcję pośrednią i nakłady kapitału. Pracę domową wycenia się metodą pośrednią, poprzez nakłady czasu przeznaczane na jej wykonanie. Dodatkowym atutem przemawiającym na rzecz przyjęcia takiego podejścia do wyceny może być to, że funkcjonują już zharmonizowane europejskie badania budżetów czasu ludności we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Badania te są podstawowym źródłem danych empirycznych do wyceny nakładu pracy domowej. Do rozstrzygnięcia pozostaje wiele szczegółowych rozwiązań metodycznych, w tym kwestie dotyczące stawek wynagrodzeń używanych do wyceny. Do wyceny pracy domowej przyjęć można – zgodnie z metodą kosztów alternatywnych – kategorię płacy przeciętnej, można także wykorzystać rynkowe stawki osób świadczących zawodowo usługi domowe, stosuje się także – zgodnie z metodą stawek rynkowych – kwoty wynagrodzeń zróżnicowane według zawodów odpowiadających wyróżnionym pracom domowym.

Praca na rzecz własnego gospodarstwa domowego jest działalnością niezwykle czasochłonną. Obrazują to konkretne wyniki uzyskiwane poprzez badania budżetów czasu ludności. Na podstawie wyników ogólnopolskiego badania budżetów czasu ludności 2003/2004 stwierdzić można, że jeżeli uwzględnimy średni czas trwania czynności w przeliczeniu na jedną osobę biorącą udział w badaniu, to prace domowe zajmują drugie miejsce – po czynnościach fizjologicznych – w ogólnonarodowym bilansie czasu. W przeliczeniu na jedną osobę Polacy przeznaczali na prace domowe przeciętnie 3 godz. 21 min na dobę. Prace te były szczególnie angażujące dla kobiet, które przeznaczały na ten cel średnio 4 godz. 22 min (tab. 1).

Zgodnie z propozycją Eurostatu wycenę wartości prac domowych w Polsce wykonano, ujmując prace domowe w ramach czterech grup, odpowiadających funkcjom gospodarstwa domowego. W ramach prac z zakresu utrzymania mieszkania uwzględniono: budowę domu, przebudowę, remonty kapitalne, inne czynności budowlane, naprawy, drobne remonty w mieszkaniu, produkowanie, naprawianie i konserwowanie sprzętu gospodarstwa domowego, czynności związane z ogrzewaniem i zaopatrywaniem w wodę, sprzątnięcie mieszkania, sprzątnięcie podwórza, chodnika koło domu, usuwanie śniegu, inne czynności porządkowe, dojazdy (dojścia) związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego, remonty, konserwację pojazdów, czynności porządkowe i organizacyjne związane z gospodarstwem domowym.

---

¹⁴ S. Holloway, S. Short, S. Tamplin, *Household Satellite Account (experimental) Methodology*, UK Office for National Statistics 2002, <http://www.statistics.gov.uk/hhsa/downloads>.

Tabela 1. Średni dobowy czas trwania czynności na podstawie badania budżetu czasu 2003/2004 dla osób w wieku 15 lat i więcej

Lp.	Grupy czynności	Średni czas trwania czynności* (godz.min)		
		razem	kobiety	mężczyźni
1	Potrzeby fizjologiczne	11.03	11.12	10.53
2	Praca zawodowa	2.34	1.53	3.19
3	Nauka	0.33	0.32	0.34
4	Zajęcia i prace domowe	3.21	4.22	2.13
5	Dobrowolna praca w organizacjach i poza nimi	0.28	0.30	0.25
6	Życie towarzyskie i rozrywki	1.10	1.10	1.10
7	Uczestnictwo w sporcie i rekreacji	0.23	0.18	0.28
8	Zamiłowania osobiste	0.16	0.10	0.22
9	Korzystanie ze środków masowego przekazu	2.50	2.39	3.03
10	Dojazdy i dojeżdżania oraz inne niewymienione czynności	1.22	1.13	1.32

* Średnia ważona według dni tygodnia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Budżet czasu ludności 1 VI 2003 – 31 V 2004*, Studia i Analizy Statystyczne, GUS, Warszawa 2005, s. 129-131.

W grupie prac z zakresu zapewnienia wyżywienia w wycenie uwzględniono: przygotowanie posiłków, przekąsek i napojów, pieczenie, robienie przetworów, inne czynności dotyczące wyżywienia, zakupy, ogrodnictwo, hodowlę zwierząt domowych, zmywanie naczyń, dojazdy (dojeżdżania) związane z zakupami i usługami.

Grupa prac z zakresu utrzymania odzieży obejmowała: rękodzieło i produkcję odzieży, usługi handlowe i administracyjne, inne czynności związane z zakupami i usługami, inne czynności związane z utrzymaniem odzieży, pranie, prasowanie, maglowanie.

Wśród prac opiekuńczych wyceniono następujące czynności: pielęgnację i pilnowanie dzieci, naukę z dziećmi, czytanie, zabawę i rozmowy z dziećmi, wyjścia z dziećmi, inne czynności związane z opieką nad dziećmi, opiekę nad dorosłymi członkami gospodarstwa domowego, opiekę nad domowymi ulubieńcami, spacer z psem i innymi domowymi ulubieńcami, inne czynności związane z ogrodnictwem i opieką nad zwierzętami domowymi, dojazdy (dojeżdżania) z dzieckiem, dojazdy (dojeżdżania) z dorosłym członkiem gospodarstwa domowego niezwiązane z zakupami i usługami, zarządzanie gospodarstwem domowym.

Dodatkowo, w ramach odrębnej grupy, wyceniono też prace domowe wykonywane nieodpłatnie na rzecz obcego gospodarstwa domowego. Przykładem prac z tej grupy jest opieka własnych dziadków sprawowana nad wnukiem zamieszkującym oddzielnie. W ramach tej grupy prac uwzględniono: obróbkę żywności, prace porządkowe, ogrodnictwo i opiekę nad zwierzętami domowymi, budowę, naprawy, utrzymanie mieszkania i sprzętu, zakupy i korzystanie z usług, pomoc w pracy w gospodarstwie rolnym, opiekę nad dziećmi, opiekę nad dorosłymi, inną wymienioną i niewymienioną nieformalną pomoc.

Wycenę wartości pracy domowej w Polsce wykonano metodą stawek rynkowych, wyznaczając ją jako sumę iloczynów średniego czasu przeznaczanego na poszczególne prace domowe i przeciętnego godzinowego wynagrodzenia brutto dla zawodów odpowiadających tym pracom. Wykorzystano wyniki ogólnopolskiego badania budżetu czasu ludności 2003/2004 oraz godzinowe stawki wynagrodzeń z badania wynagrodzeń według zawodów indeksowane miesięcznymi wskaźnikami dynamiki wynagrodzeń, które pozwoliły dokonać przeszacowania wyników wyceny na maj 2012 r. Średni czas trwania a -tej czynności domowej w ramach j -tej grupy czynności dla poszczególnych dni tygodnia wyznaczony został odrębnie dla kobiet i mężczyzn¹⁵.

Na podstawie średniego czasu dla poszczególnych dni tygodnia obliczony został średni tygodniowy czas przeznaczony na prace domowe, w którym uwzględniono wagi według dni tygodnia. Ostatecznie przeciętną miesięczną wartość pracy domowej dla kobiet i mężczyzn uzyskano według formuł:

$${}_K H_l = \frac{52}{12} \sum_{j=1}^4 \sum_{a=1}^{n_a} {}_K \bar{t}_{laj} s_{aj} \quad (1)$$

$${}_M H_l = \frac{52}{12} \sum_{j=1}^4 \sum_{a=1}^{n_a} {}_M \bar{t}_{laj} s_{aj} \quad (2)$$

gdzie: ${}_K H_l$ – miesięczna wartość pracy domowej kobiety należącej do l -tej klasy; ${}_M H_l$ – miesięczna wartość pracy domowej mężczyzny zaliczonego do l -tej klasy; ${}_K \bar{t}_{laj}$ – średni tygodniowy czas trwania a -tej czynności z j -tej grupy dla kobiet z l -tej klasy; ${}_M \bar{t}_{laj}$ – średni tygodniowy czas trwania a -tej czynności z j -tej grupy dla mężczyzn z l -tej klasy; s_{aj} – stawka godzinowa przypisana a -tej czynności z j -tej grupy

Średnia wartość pracy domowej wykonywanej na rzecz własnego gospodarstwa domowego, w przeliczeniu na jedną osobę w wieku 15 lat i więcej, wynosiła w maju 2012 r. 1537 zł, co stanowiło 42,5% w relacji do przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto. Miesięczna wartość pracy domowej wykonywana przez kobietę wynosiła 1946 zł, a przez mężczyznę 1119 zł (tab. 2).

Wśród czterech wymienionych grup prac największą wartość przypisano pracom z zakresu zapewnienia wyżywienia. W przypadku kobiet wartość tych prac przekraczała połowę całkowitej wartości prac domowych (tab. 3). Wysoka wartość prac związanych z przygotowaniem posiłków wynika z tego, że prace te wykonywane są w gospodarstwach domowych powszechnie i na co dzień. Drugą grupą prac, których wartość była relatywnie wysoka, były prace opiekuńcze, pomimo że były one wykonywane tylko przez ok. 40% kobiet i ok. 30% mężczyzn. W przypadku mężczyzn na drugim miejscu pod względem wartości prac znalazły się czynności

¹⁵ I. Błaszczak-Przybycińska, *Wycena...*, s. 85.

Tabela 2. Średnia miesięczna wartość pracy domowej z podziałem na grupy prac dla kobiet i mężczyzn, maj 2012 r. (w zł)

Lp.	Grupy prac domowych	Wartość pracy (w zł)		
		razem	kobiety	mężczyźni
1	Utrzymanie mieszkania	314,48	293,90	358,51
2	Zapewnienie wyżywienia	736,41	1008,93	461,63
3	Utrzymanie odzieży	89,26	138,29	27,38
4	Opieka	397,08	504,60	271,52
5	Grupy 1-4 łącznie	1537,23	1945,72	1119,04

Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja...*, s. 194-195.

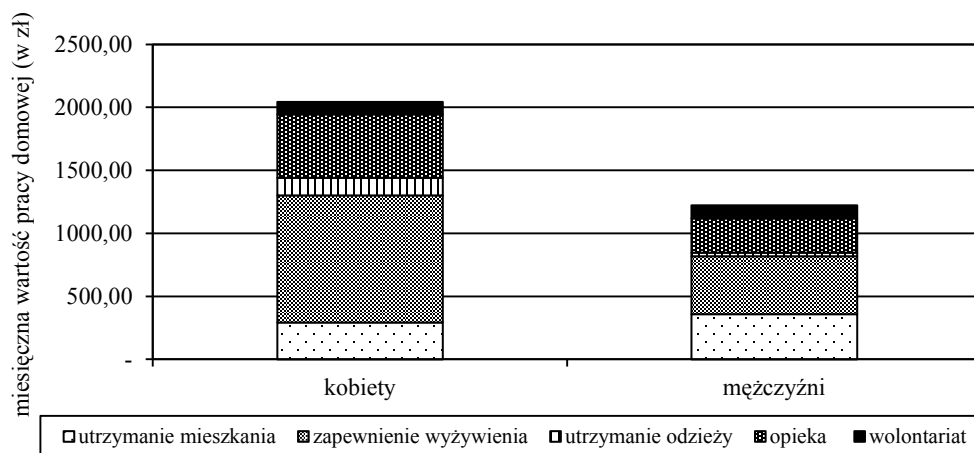
związane z utrzymaniem mieszkania – była to jedyna grupa prac, gdzie nominalna wartość pracy dla mężczyzn była wyższa niż dla kobiet, co wynikało z relatywnie wyższych stawek przypisanych czynnościom wykonywanym przez mężczyzn, takim jak budowa domu, remonty, naprawa sprzętu.

Tabela 3. Struktura wartości pracy domowej kobiet i mężczyzn według rodzaju prac

Lp.	Grupy prac domowych	Struktura (w %)		
		ogółem	kobiety	mężczyźni
1	Utrzymanie mieszkania	20,5	15,1	32,0
2	Zapewnienie wyżywienia	47,9	51,9	41,3
3	Utrzymanie odzieży	5,8	7,1	2,4
4	Opieka	25,8	25,9	24,3
5	Razem	100,0	100,0	100,0

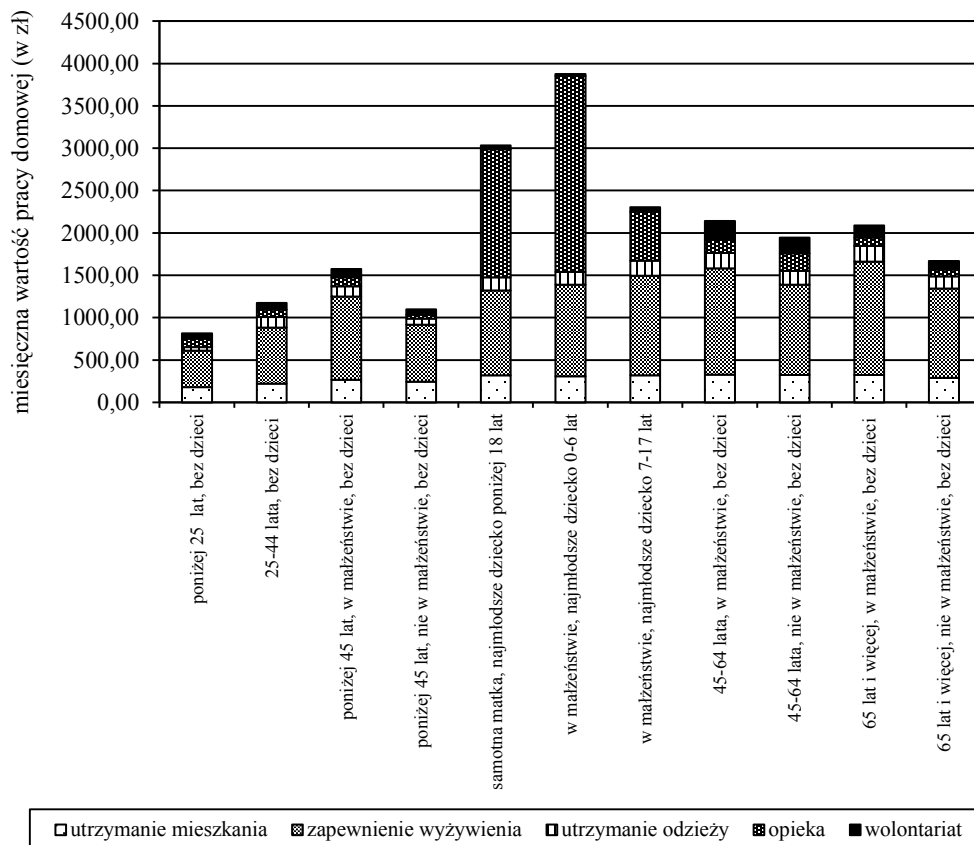
Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja...*, s. 194-195.

Wśród głównych determinant wartości pracy domowej należy wymienić płeć. Wartość pracy kobiet była o 75% wyższa niż wartość pracy domowej wykonywana przez mężczyzn (rys. 1). Bardzo silną determinantą wartości pracy domowej, w tym szczególnie prac z zakresu opieki, jest wiek najmłodszego dziecka w gospodarstwie domowym. Miesięczna wartość pracy domowej dla kobiet pozostających w związkach (małżeństwo lub konkubinaty) w gospodarstwach domowych z dzieckiem do lat 6 była dwukrotnie wyższa niż dla kobiet ogółem (rys. 2a). Również wartość pracy domowej mężczyzny pozostającego w związku, posiadającego dziecko poniżej 6 lat, była największa na tle innych grup (rys. 2b). Wartość pracy domowej zależy także od tego, czy osoba pozostaje w związku, czy też jest samotna. Widać to na przykładzie kobiet i mężczyzn w wieku 65 lat i więcej. Wartość pracy domowej kobiety pozostającej w związku była wyższa niż samotnej, a w przypadku mężczyzny zależ-

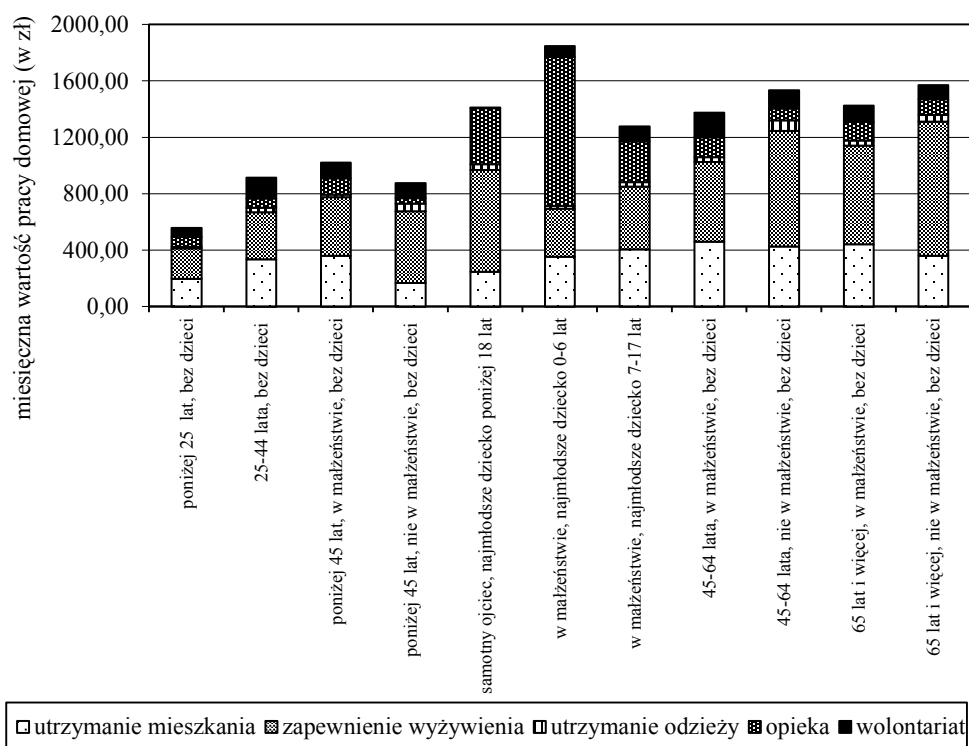
Rys. 1. Struktura wartości prac domowych według płci, maj 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja...*, s. 194-195.

Rys. 2a. Struktura wartości prac domowych wykonywanych przez kobiety według typu rodziny, maj 2012 r. (Eurostat)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja...*, s. 196-198.

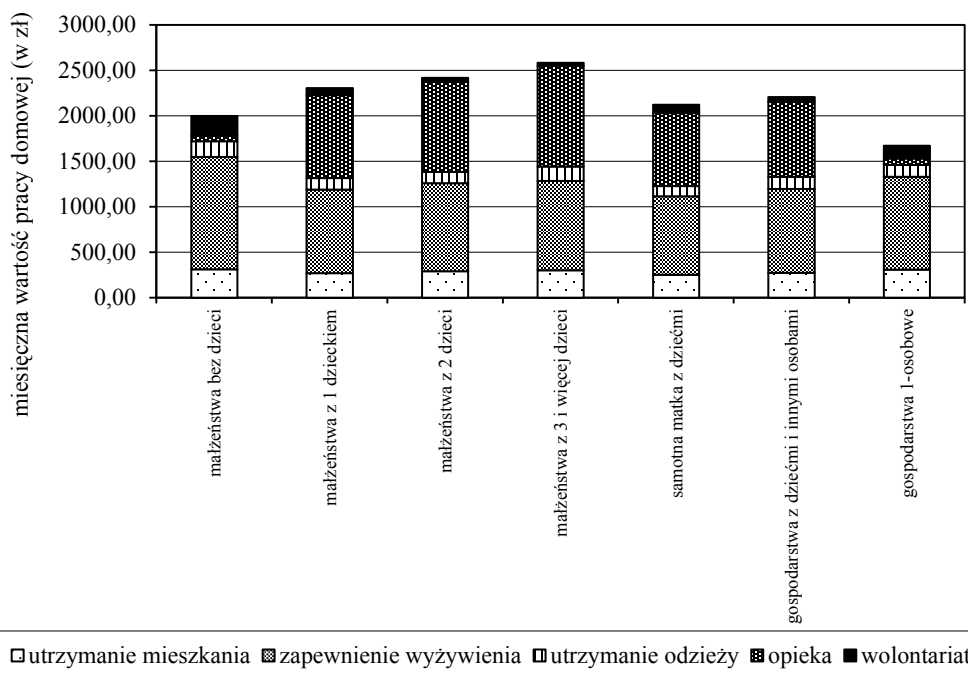
Rys. 2b. Struktura wartości prac domowych wykonywanych przez mężczyzn według typu rodziny, maj 2012 r. (Eurostat)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja...*, s. 199-201.

ność ta była dokładnie odwrotna, co pozwala ocenić wielkość pracy domowej wykonywanej przez kobiety na rzecz mężczyzn.

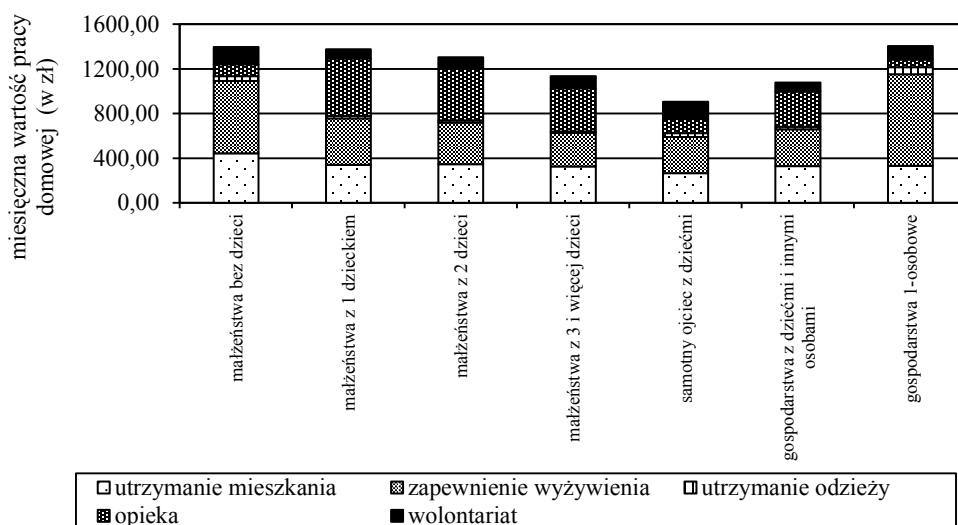
Wartość pracy domowej w zależności od liczby dzieci w gospodarstwie domowym ocenić można przy analizie wyników dla gospodarstw domowych pogrupowanych w zależności od typu rodziny biologicznej (rys. 3a, 3b). Wraz ze wzrostem liczby dzieci w rodzinie rośnie wartość prac domowych wykonywanych przez kobiety. W przypadku mężczyzn wraz ze wzrostem liczby dzieci maleje wartość prac domowych. Można to wyjaśnić koniecznością przeznaczania większej ilości czasu na pracę zawodową w związku ze wzrostem kosztów utrzymania liczniejszej rodziny.

Jeżeli uwzględnimy zarówno wiek, jak i liczbę dzieci w gospodarstwie domowym, okazuje się, że duża wartość całkowitej pracy domowej w rodzinach wielodzietnych jest związana z tym, że są to gospodarstwa domowe, w których przez wiele lat pozostaje dziecko w wieku poniżej 6 lat.

Rys. 3a. Struktura wartości prac domowych wykonywanych przez kobiety według typu gospodarstwa domowego, maj 2012 r. (GUS)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja...*, s. 202-204.

Rys. 3b. Struktura wartości prac domowych wykonywanych przez mężczyzn według typu gospodarstwa domowego, maj 2012 r. (GUS)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: I. Błaszczak-Przybycińska, *Produkcja...*, s. 205-207.

Wskazać należy, że w wycenie wartości pracy domowej w zakresie prac opiekuńczych niedoszacowana pozostaje opieka nad dorosłymi niepełnosprawnymi członkami gospodarstwa domowego. Niedoszacowanie ma swoje źródło w tym, że ta część prac opiekuńczych ukryta jest w formie czynności równoległych, tj. czynności towarzyszących. Czynności takie nie były do tej pory uwzględniane w wycenie. Planuje się uwzględnienie czynności równoległych w wycenie, która będzie przeprowadzana na podstawie wyników ogólnopolskiego badania budżetów czasu realizowanego w 2013 r.

5. Przydatność kategorii wartości pracy domowej w polityce rodzinnej

Przy podejmowaniu decyzji w zakresie polityki rodzinnej należy rozważyć zarówno koszty, jak i korzyści przyjmowanych rozwiązań szczegółowych. Istotne są zarówno koszty materialne, jak i koszty społeczne. W przyjmowanych rozwiązaniach w tym zakresie warto korzystać z doświadczeń, które sprawdziły się w innych krajach, ale nie można pomijać specyfiki i tradycji narodowej w różnych obszarach. Bezpośrednie przenoszenie rozwiązań sprawdzających się w innych krajach europejskich może nie przynieść oczekiwanych korzyści na gruncie polskim.

Zagadnień związanych z polityką rodzinną nie można rozpatrywać w oderwaniu od aktualnego poziomu rozwoju gospodarczego kraju. Istotnymi uwarunkowaniami są: realia rynku pracy, relacja faktycznych rynkowych kosztów opieki nad dziećmi i dorosłymi do średniego wynagrodzenia w gospodarce narodowej, kształt rozkładu dochodów gospodarstw domowych według ich składu demograficznego, koszty opieki instytucjonalnej nad dziećmi i dorosłymi w relacji do kosztów alternatywnych opieki osobistej. W przyjmowanych rozwiązaniach nie można pomijać potrzeb emocjonalnych człowieka – w przypadku opieki nad dziećmi dotyczy to m.in. kształtowania się więzi z rodzicami, które dokonuje się na najwcześniejszym etapie życia. W zakresie opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi nie można pomijać kwestii zaspokojenia potrzeb emocjonalnych tych osób. Jednostronne promowanie modelu opieki instytucjonalnej w szerszym kontekście jest nieuzasadnione, gdyż podejście to nie uwzględnia różnicowania indywidualnych potrzeb i oczekiwań, zróżnicowanej sytuacji osobistej poszczególnych członków społeczeństwa, nie sprzyja możliwości dokonywania wolnych wyborów.

Zarówno w przypadku opieki nad dziećmi, jak i nad dorosłymi bardzo ważne pozostaje zapewnienie możliwości wyboru pomiędzy poszczególnymi formami opieki. Czynnikiem ekonomicznym nie powinien pozostawać jedynym kryterium podejmowania decyzji. Instytucjonalne formy opieki nad dziećmi i dorosłymi nie są rozwiązaniami tanimi dla społeczeństwa. Istnieje znaczny zakres dofinansowania takiej działalności. Fakt ten może nabierać znaczenia w związku ze zjawiskiem starzenia się społeczeństwa. Wzrastać będzie zapotrzebowanie na usługi opiekuń-

cze, a jednocześnie może być odczuwalny niedobór podaży pracy w zakresie niskopłatnych usług bytowych. Niedobór ten częściowo może być związany ze wzrostem poziomu wykształcenia społeczeństwa. W tej sytuacji dobre mogłyby okazać się rozwiązania promujące opiekę osobistą w formie zachęt w ramach systemu podatkowego czy emerytalnego, jak np. możliwość wcześniejszego przejścia na emeryturę w celu opieki nad niepełnosprawnymi rodzicami czy też wliczenie lat opieki do stażu pracy.

W tym kontekście istotne mogą okazać się nowe możliwości informacyjne, które pojawią się wraz z wdrożeniem do praktyki satelitarnych rachunków produkcji domowej jako stałego elementu systemu statystyki społecznej. Stałe, regularne i powtarzalne rachunki produkcji domowej uczynią z wartości pracy domowej regularnie wyznaczaną kategorię, do której będzie można odnosić się w konkretnych potrzebach informacyjnych, prognozowaniu całkowitych kosztów wybranych rozwiązań, rachunku korzyści i strat. Wartościowe ujęcie pracy domowej pozwoli na prowadzenie poszerzonych analiz konsumpcji, analiz przepływów pomiędzy rynkiem a gospodarstwami domowymi, szeroko zakrojonych badań poziomu i jakości życia. Kategoria ta może być wykorzystana w polityce społecznej, w kontekście polityki rodzinnej i zabezpieczenia społecznego, w tym systemu emerytalnego.

6. Zakończenie

Wykonywanie prac domowych na rzecz rodziny, w tym opieka nad dziećmi i niepełnosprawnymi, ma swoją wartość, która może być wyrażona w kategoriach pieniężnych. Już obecnie kategoria wartości nieodpłatnych prac opiekuńczych zaczyna być wykorzystywana w Polsce w sprawach o podział majątku w związku z rozwodem, do ustalenia wkładu pracy niepracującej zawodowo kobiety, wykonującej prace opiekuńcze na rzecz dzieci. Kategoria ta zaczyna być wykorzystywana praktycznie do ustalenia wartości całodobowej opieki matki nad dzieckiem niepełnosprawnym, na potrzeby spraw sądowych związanych z ustaleniem wysokości alimentów. Może też znaleźć zastosowanie w sprawach związanych z opieką nad osobami starszymi w kontekście proporcji podziału majątku spadkowego.

Istotną rolą stałych, regularnych rachunków produkcji domowej będzie przyczynienie się do wzrostu społecznego prestiżu prac domowych, w tym szczególnie prac opiekuńczych. Aktualnie w szerokim odbiorze społecznym dominuje postrzeganie tych prac jako monotonne, powtarzalne, brudzące, nieciekawe, niewymagające kwalifikacji, pozbawione prestiżu społecznego. Umocowanie rachunków produkcji domowej w ramach statystyki publicznej sprzyjać będzie większemu docenianiu tej aktywności w odbiorze społecznym, postrzeganiu tych prac jako ważne, potrzebne, poważane, konieczne do funkcjonowania i regeneracji sił, wartościowe, niezastąpione, kształtujące młode pokolenie.

Regularnie prowadzone wyceny pracy domowej w ramach stałych rachunków produkcji domowej uczynią z wartości pracy domowej kategorię ekonomiczną, która będzie miała swoje miejsce obok innych ważnych wskaźników społeczno-gospodarczych i będzie ważnym punktem odniesienia w prowadzonych badaniach poziomu rozwoju społecznego i jakości życia.

Literatura

- Błaszczak-Przybycińska I., *Produkcja gospodarstw domowych jako czynnik dochodotwórczy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008.
- Błaszczak-Przybycińska I., *Wycena pracy własnej gospodarstw domowych na podstawie badania budżetu czasu*, [w:] *Budżet czasu ludności 1 VI 2003-31 V 2004*, GUS, Warszawa 2005, s. 76-98.
- Błaszczak-Przybycińska I., *Zajęcia domowe w dobowym budżecie czasu*, „Wiadomości Statystyczne” 1999, nr 7, s. 30-39.
- Budżet czasu ludności 1 VI 2003-31 V 2004*, GUS, Warszawa 2005.
- Dzieci w Polsce*, UNICEF Office of Research, Florencja 2013.
- Goldschmidt-Clermont L., *Unpaid Work in the Household: A Review of Economic Evaluation Methods*, International Labour Office, Geneva 1982.
- Hamunen E., Varjonen J., Soinnie K., *Satellite Accounts on Household Production: Eurostat Methodology and Experiences to Apply It*, 2012, <http://www.iariw.org>.
- Hawrylyshyn O., *The Value of Household Services: A Survey of Empirical Estimates*, “The Review of Income and Wealth” 1976, no. 2, s. 101-131.
- Holloway S., Short S., Tamplin S., *Household Satellite Account (experimental) Methodology*, UK Office for National Statistics, 2002, <http://www.statistics.gov.uk/hhsa/downloads>.
- Household Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts*, Eurostat 2003.
- Karwińska A., *Sprawiedliwa nierówność? Sytuacja kobiet w społeczeństwie i gospodarce w Polsce w początkach XXI wieku*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Aspekty społeczne*, Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii, Rzeszów 2003-2004, s. 133-147.
- Nordhaus W., Tobin J., *Is Growth Obsolete?*, [w:] *Economic Growth*, NBER, New York 1972.
- Olędzka A., *Kobieta, budżet czasu, praca wielozmianowa*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1975.
- Proposal for a Satellite Account of Household Production*, Eurostat Working Papers, 9/1999/A4/11, Eurostat, 1999.
- Słaby T., *Czas miarą dobrobytu*, „Wiadomości Statystyczne” 1992, nr 9, s. 9-10.
- Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.P., *Błąd pomiaru. Dlaczego PKB nie wystarcza*, tłum. A. Kliber, P. Kliber, PTE, Warszawa 2013.
- Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.P., *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, 2010, www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.
- Szczerbińska L., *Wartość pracy gospodarstw domowych w Polsce w 1983 r.*, „Z Prac ZBSE”, GUS, Warszawa 1986.
- Szczerbińska L., *Wycena pracy gospodarstw domowych*, „Z Prac ZBSE”, z. 118, GUS, Warszawa 1980.
- Titkow A., Duch-Krzyszczak D., Budrowska B., *Nieodpłatna praca kobiet. Mity, realia, perspektywy*, Wydawnictwo IFiS i PAN, Warszawa 2004.

MONETARY VALUE OF HOUSEWORK – EMPIRICAL ESTIMATION BASED ON TIME USE SURVEY IN POLAND

Summary: The paper presents the results of estimation of housework in Poland in 2012. The estimation was based on the market cost method. Empirical estimation of household production is an important problem. According to Eurostat recommendations, satellite accounts of household production will be a permanent element of the system of social statistics. Regular estimations of housework, made in the framework of household production accounts, could help improve social policy in different countries and increase public awareness of the problem.

Keywords: household, household production, housework.